

Василь Габор

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5482-4529>

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник

Науково-дослідного інституту пресознавства
Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника
(Львів, Україна)
vsgabor@gmail.com

УДК: 070:[94:329.17](477)"19"

РЕДАКЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ГАЗЕТИ «РУСИНЬ» (1923 р.) У ВИСВІТЛЕННІ 120-ЛІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ ОЛЕКСАНДРА ДУХНОВИЧА

DOI 10.37222/2786-7552-2024-5-2

Стаття присвячена редакційній стратегії газети «Русинь» та її ілюстрованого додатку «Недѣля Русина» у висвітленні 120-річного ювілею будителя закарпатських українців Олександра Духновича (1803–1865). У контексті демократичного устрою Чехословацької Республіки, до складу якої в 20–30-х рр. ХХ ст. входило Закарпаття як автономна область під назвою Підкарпатська Русь, редакція отримала можливість вперше об'єктивно проаналізувати суспільно-політичну, педагогічну та літературну діяльність О. Духновича, формування його світогляду та значення в національному відродженні історичного Закарпаття (включно з Пряшівщиною).

Метою дослідження є визначення пріоритетів редакції «Русина» у висвітленні постаті О. Духновича як визначного релігійного, громадсько-політичного та літературного діяча, а також актуальності його національних ідей. Для цього було проаналізовано статті, опубліковані на сторінках видання та його ілюстрованого додатку, присвячені життєпису О. Духновича, його релігійній та світській поезії. Особливу увагу приділено публікаціям щодо релігійно-рефлексійних

аспектів його творчості в контексті літературних здобутків інших слов'янських будителів.

Редакція газети «Русинь» прагнула висвітлити всі грані особистості О. Духновича, акцентуючи увагу на його національних і громадських поглядах, осмислити новизну його поезії й таким чином наблизити його до свого читача. Редакційна стратегія «Русина» і додатку «Недѣля Русина» у контексті відзначення 120-літнього ювілею О. Духновича сприяла тому, щоб ця подія стала символом єднання закарпатських русинів, їхнього громадсько-політичного піднесення, а ідеї будителя залишалися актуальними в їхньому національному відродженні.

З'ясовано, що автори «Русина» доходять висновку, що релігійно-рефлексійні особливості віршів О. Духновича помітно відрізняли їх від творів інших слов'янських будителів та відзначали у його поезії риси літературного класицизму та елементи «еротичного ліризму».

Ключові слова: Олександр Духнович, 120-літній ювілей, «Русинь», «Недѣля Русина», редакційна стратегія.

Постановка проблеми. Уперше найповніше осмислити постать будителя закарпатських русинів (українців) О. Духновича та його творчість змогли літературознавці, суспільно-політичні і релігійні діячі лише в умовах демократичної Чехословацької Республіки, до складу якої входило Закарпаття під назвою Підкарпатська Русь на правах автономії у міжвоєнну добу. Адже під час угорського панування на Закарпатті творчість О. Духновича, який ревно боровся проти мадяризації краю і ратував за об'єднання угорських і галицьких русинів в окрему область у складі Австрійській імперії, за що зазнав репресій, була якщо не під заборонаю, то зовсім не толерувалася. Інтерес до постаті будителя закарпатських русинів у 1923 р. був зумовлений і тим, що офіційним гімном Підкарпатської Русі став вірш О. Духновича «Подкарпатские русины, / Оставьте глубокий сон», а відзначення 120-літнього ювілею автора дозволяло редакції

щоденного часопису «Русинь» по-новому осмислити основні його ідеї та багатогранну творчість.

Мета дослідження. Ми ставимо собі за мету комплексно дослідити редакційну стратегію щоденного часопису «Русинь» (1923) та його ілюстрованого додатка «Недѣля Русина» у висвітленні постаті О. Духновича як релігійного, громадсько-політичного та літературного діяча та актуальність його ідей – національної, в основі якої лежала самоідентичність та об'єднання русинів тогочасних Угорської Русі і Галицької Русі в Австрійській імперії; віри у власні сили та самопожертви і вірності своєму народові.

Об'єкт дослідження – публікації про О. Духновича та його творчість на сторінках щоденної газети «Русинь» (1923) й ілюстрованого додатка «Недѣля Русина» під час святкування 120-літнього ювілею будителя закарпатських русинів.

Аналіз останніх публікацій. Постать О. Духновича та його творчість завжди були в центрі уваги українських літературознавців та дослідників історії Закарпаття. Зазвичай до певних річниць його народження виходили як окремі видання про нього, так і багато публікацій в наукових виданнях. Зокрема, життя і творчість О. Духновича, формування світогляду, його філософські погляди та ідеї про національне відродження осмислювали Д. Федака (Федака, 2013), О. Гаврош (Гаврош, 2018), М. Тимчик (Тимчик, 2016), І. Ящук (Ящук, 2013), Н. Ребрик (Ребрик, 2015), М. Васи́лінка, Н. Лалак та А. Петьовка (Василинка та ін., 2019), О. Малець, Н. Малець та С. Гавришко (Малець та ін., 2019), а до 150-літнього та 200-літнього його ювілеїв світ побачили окремі видання М. Вайди (Вайда, 1953), М. Беленя (Белень, 2003) і Д. Данилюка (Данилюк, 2003).

Методи дослідження. У дослідженні використано такі методи: описовий – для характеристики різножанрових публікацій про О. Духновича та його творчість; системний – для з'ясування особливостей редакційної стратегії газети «Русинь» в осмисленні постаті О. Духновича; аналітичний – для виокремлення тематичних домінант у публікаціях, взаємозв'язку між історичною епохою і суб'єктивним ав-

торським баченням, між специфікою обраного контенту і читацьким призначенням видання.

Виклад основного матеріалу. У 1923 р. громадськість історичного Закарпаття (зокрема і Пряшівщини) широко відзначала 120-літній ювілей з дня народження О. Духновича. Серед усіх закарпатських видань найглибше цю подію висвітлювала перша щоденна газета «Русинь» (1923) та її ілюстрований додаток «Недѣля Русина», які очолював відомий чеський науковець Франтішек Тіхий. До відзначення цієї пам'ятної дати та характеристики постаті О. Духновича редакція часопису підійшла з продуманою стратегією. Насамперед вона інформувала читачів про майбутні заходи, а згодом і висвітлювала їх, а самому ювілею присвятила декілька номерів «Русина» (ч. 55 від 22 березня і ч. 56 від 24 березня 1923 р.) і два з'єднані номери ілюстрованого додатка «Недѣля Русина» (ч. 9/10 від 7 квітня та ч. 11/12 від 22 квітня 1923 р.). Редакція «Русина» вперше опублікувала багато творів поета з рукопису «Дѣло от бездѣлія» 1852 р. і видала власним коштом книжку «Поздравленіе Русинов памяти Духновича 1803–1923», основу якої склали публікації у ч. 9/10 і 11/12 ілюстрованого додатка «Недѣля Русина».

Загалом на шпальтах «Русина» та його ілюстрованого додатка «Недѣля Русина» було опубліковано близько десяти аналітичних статей про життя і творчість О. Духновича таких відомих українських і чеських науковців, релігійних діячів і письменників, як Августин Волошин, д-р Діонісій Нярадій, д-р Василь Гаджега, д-р Франтішек Тіхий (редакція подавала написання його прізвища та імені як Франциск Тіхий, а сам він друкувався під криптонімом Ф. Т.), д-р Михайло Качанюк (виступав лише під псевдонімом М. Сѣрый), Дмитро Попович та ін., декілька передових статей з оцінкою творчості закарпатського поета авторства о. проф. Віктора Желтвая та М. Качанюка. Пам'яті О. Духновичу були присвячені також вірші Василя Гренджі-Донського «Арештованя А. Духновича» (Недѣля Русина. Ч. 11/12) та «Стеняніе Духновича» А. Тесловича (Русинь. Ч. 85), а в понад 30 різноматичних публікаціях автори згадували О. Духновича та його твори

або ж цитували його вірші. Газета «Русинь» упродовж року містила під вихідними даними висловлювання О. Духновича (разом з висловлюваннями Адольфа Добрянського і Томаша Гарріка Масарика): «Руськимъ потомъ я питанъ бывъ, руськимъ ишовъ расходомъ въ широкій свѣтъ; но не забывъ съ своимъ знатися родомъ».

Святкування 120-літнього ювілею з дня народження О. Духновича редакція газети «Русинь» розпочала публікацією оголошень культурно-освітніх товариств, зокрема головного відділу товариства «Просвіта» Підкарпатської Русі в Ужгороді (Русинь. Ч. 11) та «Союзу Руських Жінок» у Пряшеві (Русинь. Ч. 28). Зокрема, товариство «Просвіта» пропонувало визнати наступні дні народження поета національним святом та провести 24 квітня 1923 р. «Свято Духновича» з лекціями про життя і творчість діяча, зі співами і декламаціями його поезій, з постановкою п'єси «Добродѣтель превысшает богатство» тощо, щоб таким чином гідно пошанувати пам'ять будителя і підняти в день його свята руський дух і національну свідомість. «Кличиме всѣх, в кого беся щире руське серце, кому святе имя Духновича, спонити Його тестамент: Сами здоровы спѣвайте, / А на батька памятайте» (Русинь. Ч. 11). «Союз Руських Жінок» у Пряшеві у своєму зверненні повідомляв читачів про заснування Фонду Духновича для збору пожертв на зведення пам'ятника національному діячеві у Пряшеві та пропонував відзначити 120-й ювілей народження О. Духновича, «свого Великана, генія, соловея нашої Русі», як народне свято (Русинь. Ч. 28). Певною мірою, ці оголошення стали для редакції «Русина» і її ілюстрованого додатка «Недѣля Русина» поштовхом для вироблення редакційної стратегії в осмисленні рецепції постаті О. Духновича. Редакційна колегія, фактичний головний редактор часопису Ф. Тіхій і провідні автори насамперед акцентували увагу читачів на актуальності ідей О. Духновича, висвітлюючи його як самобутню особистість та детально аналізуючи поетичну творчість духовного провідника.

За словами Д. Нярадія, О. Духнович був одним із найбільших людей, яких зродила нам за тисячу літ Підкарпатська Русь, але вважав, що саме історики повинні оцінити, ким він був для свого краю в ХІХ ст., ким є для сучасників і ким буде для майбутніх поколінь (Нярадій, 1923). Та всебічну відповідь на всі ці запитання, на нашу думку, дали автори щоденного часопису «Русинь» уже в 1923 р. Головні ідеї творчості О. Духновича, які виокремила редакція часопису і звернула на них увагу читачів, можна б окреслити так: 1) національна ідея, в основі якої – самоідентичність та об'єднання русинів тогочасних Угорської Русі і Галицької Русі в Австрійській імперії; 2) віра у власні сили; 3) самопожертва та вірність своєму народові. Відображення цих базових принципів на сторінках щоденної газети «Русинь» і було головною стратегією редакції. Щоправда, автор передової статті від 26 квітня 1923 р. М. Качанюк, розповідаючи про гідне відзначення 120-літнього ювілею О. Духновича, зазначав із гіркотою, що русини цього року якнайменше шанували ідеї, які порушив Духнович, а ще менше намагалися віднайти їх, тож не дивно, що їх не побачив ніхто з русинів, а тільки чех, себто Ф. Тіхий, у статті «Александр Духнович и теперѣшность». На думку М. Качанюка, Ф. Тіхий, заглибившись у душу руського народу, зумів сказати про О. Духновича те, що саме має бачити тепер руський народ: «1) идея національна, котра сягає не только “од Бескида до Тисы”, але и поза Карпати» (Русинь. Ч. 59). Насправді у статті Ф. Тішого «Александр Духнович и теперѣшность», опублікованій в ч. 56 «Русина», через друкарську помилку не була чітко окреслена національна ідея. Важко це було зрозуміти і з редакційної «Поправки», що після зацитованих рядків («Первіи Поляки / род иногда власный, / выкоренить хотѣв / вас – сам несогласный») було пропущено речення, що «Духнович думав тут на українській народ под поляками» (Русинь. Ч. 57). Тож М. Качанюк у передовій статті від 26 квітня 1923 р. не лише чіткіше означив національну ідею О. Духновича («идея національна, котра сягає не только “од Бескида до Тисы”, але и поза Карпати»), а й конкретизував

її. Він писав, зокрема, що «Духнович позирав широко. Из Галицькою Русею був у тїсной душевной звязи» і, цитуючи слова будителя «Бо с в о и то за горами – не ч у ж и», підводив читача до ідеї О. Духновича про об'єднання русинів Закарпаття і Галичини (Русинь. Ч. 59). Однак у нових суспільно-політичних реаліях, коли Галичина опинилася у складі Польської Республіки, а Закарпаття п. н. Підкарпатська Русь увійшло до складу Чехословацької Республіки на правах автономії, про це вже не говорилося відверто.

З національною ідеєю О. Духновича автори щоденної газети «Русинь» тісно пов'язували право на рівність русинів серед слов'янських народів. Так, автор передової статті від 21 квітня 1923 р., ймовірно М. Качанюк, писав: «Мѣ е народ, котрий скинув довголѣтнѣ пута и хочемо стати мѣж славянскими народами, як ровный самостояный брат. И то е наша святая вѣра, яку носив глубоко в серцѣ сам Духнович» (Русинь. Ч. 55).

Значно детальніше автори «Русина» висвітлювали другу ідею О. Духновича – віру у власні сили. Зокрема, Ф. Тіхий підкреслював, що у вірші «Русин» О. Духнович висловив думку: «Не вѣрити никому на свѣтѣ – лиш своей власной працѣ и силѣ» і вважав, що її повинен почути кожен русин як свою власну. І далі Ф. Тіхий писав: «Маеме свободу, маеме автономію, але сю свободу и сю автономію можеме дати самѣ собѣ лиш опять мы самѣ – своею власною працею, своею власною силою» (Тіхий, 1923). Цю ідею О. Духновича підкреслював також М. Качанюк у передовій статті від 26 квітня 1923 р. Овіяний тодішнім романтизмом слов'янського відродження, О. Духнович також мріяв про «мамушку» Росію і любив її як кожен романтик-слов'янин – П. Шафарик, Й. Добровський, Я. Коллар, Вук Караджич та інші, але усвідомлював, що вона нічого не допоможе, і відчував від неї тільки духовне сирітство, тому й дійшов переконання, вважав М. Качанюк, що «только вѣра у своѣ власнѣ силы спасе руський народ!» (Русинь. Ч. 59). Віра у власні сили в О. Духновича тісно поєднувалася із безкорисним служінням людству і своєму народові.

Ідеї О. Духновича виявилися настільки актуальними для населення Підкарпатської Русі, вважав Ф. Тіхий, що спричинилися до великого народного піднесення під час святкування 120-ї річниці народження будителя. З цього приводу Ф. Тіхий писав: «Духнович не належит минулости, его творы, писанѣ для будущности, жиють и в нашей теперѣшности – и суть живѣ для нас зосѣбна правѣ теперѣ» (Тіхий, 1923). А про актуальність творчої спадщини О. Духновича, на думку Ф. Тіхого, свідчило й те, що він промовляв до тогочасної людини як поет не лише національного, а й релігійного спрямування, тому його рефлексивна поезія приносила людям надзвичайне підживлення релігійного чуття і великий мистецький пожиток (Тіхий, 1923).

Інший чеський вчений, А. Гартл, виокремлював такі дві ідеї О. Духновича: «отношения к Богу и отношения к народу» (Русинь. Ч. 61). Про це тогочасний читач зміг довідатися з короткої рецензії на окрему відбитку статті А. Гартла «Народный поет Подкарпатских Русинов».

У циклі з чотирьох передових статей, опублікованих під криптонімом М. (щоправда, криптонім зазначений лише в останній передовиці), М. Качанюк узяв як епіграфи до двох статей висловлювання з публікації Ф. Тіхого «Александр Духнович и теперѣшность», які були актуальними для тогочасної суспільно-політичної ситуації на Закарпатті, а саме (уже цитовані слова): «Маеме свободу, маеме автономію, але сю свободу и сю автономію можеме дати самѣ лиш опять мы самѣ – своею власною працею, своею власною силою» (Русинь. Ч. 60, підп.: Ф. Т.) та «Религія совѣм не е “переможене становище”, як ошибочно думае заходна “вольна думка”» (Русинь. Ч. 61, підп.: Ф. Т.).

Стодвацятилітній ювілей О. Духновича спонукав авторів задуматися над питанням, чи підкарпатські русини залишаються вірними ідеям свого будителя. З цього приводу В. Гаджега у статті «Ледви затихли...» описав розмову з О. Духновичем уві сні, в якому будитель запитував автора, чи можуть русини називати його своїм батьком, якщо не зберігають його скарбів? «Може народну идею, руську на-

родну душу, наш подкарпатській руській язик уже оторвати хочете от Бога, от вѣры и от церкви, но як називаєте мене тогды вашим “батьком”?» (Гаджега, 1923, ч. 61).

Розмірковуючи над цим питанням, В. Гаджега дійшов висновку, що саме у вірші «Я русин був, есьм и буду, я родився русином...», який радісно відлунював на увесь світ під час святкування ювілею О. Духновича й небувалого народного піднесення, і захована основна національна ідея будителя: «Сей наш гимн, и в нем наша народна идея, наш народный язык, наша народна руська душа, – наша минувость и наша – будущность» (Гаджега, 1923, ч. 61). Д. Попович дотримувався думки, що вшанування О. Духновича тільки тоді буде справжнім, якщо сприймати його ідеї і дотримуватись заповітів, – тоді збудуться його бажання, оживе наш народ і віддалиться від нього «неприятелей буря» (Попович, 1923, ч. 58). Отож можна стверджувати, що ідеї О. Духновича не лише виявилися актуальними для підкарпатських русинів, а й сприяли їхньому національному відродженню в нових суспільно-політичних умовах та кристалізації їхньої ідентичності.

Окрім осмислення головних ідей О. Духновича, редакція «Русина» помітну увагу приділяла висвітленню самотньої особистості будителя та аналізу його поетичного доробку. На жаль, історія не залишила нам фотографії О. Духновича, тож редакція «Русина» опублікувала його графічний портрет у ч. 9/10 ілюстрованого додатка «Недѣля Русина». На ньому зображений О. Духнович у гідній поставі, із усміхненим обличчям і в облаченні греко-католицького священника. Будовою тіла він нагадував міцну скелю – як своєрідний символ незламності духу русинського (українського) народу історичного Закарпаття.

Графічний портрет О. Духновича доповнювали цікаві історії про дитинство і твердий характер юнака, а також генеалогічне дерево його дружини з роду Герберіїв, опубліковане п. н. «Крєвняки Духновича» (Недѣля Русина. Ч. 11/12) та багато фотографій представників цієї гілки, зокрема прямих наймолодших крєвняків – родин Качиновських, о. В. Желт-

вая та дружини А. Волошина – Ірини Петрик. В історіях про О. Духновича, автором яких був В. Желтвай (у публікації його ім'я не зазначено), йшлося про те, що Олександр ще малим сиротою тривалий час перебував у родині священника Павловича, дружина якого була його рідною тіткою, що вся родина «спознавала его як твердого Русина» і що він завжди розмовляв по-руськи і вимагав («жадав») від інших розмовляти з ним по-руськи. Знали про це і вороги Олександра, тому це могло стати причиною, що взимку в 1849 р. вели його босого з Пряшева до Кошиць (Недѣля Русина. Ч. 11/12). (Авторство історій про О. Духновича п. н. «Анекдоты из життя Духновича» зазначено лише в їх републікації в книзі «Поздравленіє Русинов памяти Духновича 1803–1923»; тут вони вміщені під псевдонімом Вишнянський, який належав о. проф. В. Желтваю.)

Драматизм арешту емоційно і яскраво змальовував В. Гренджа-Донський у вірші «Арештованя А. Духновича»: «Рипнуло у дверѣ, аж стѣны дрожали / И ступив до хаты мадярський посол, / На дворѣ гук, гомін, багнеты блищали / [...] Сестриця зі плачом: «Воля нас минула, / Се всьо за тобою, щоб смерти оддать» (Недѣля Русина. Ч. 11/12). Про причини арешту О. Духновича тогочасні читачі мали змогу детальніше довідатися з полемічної статті М. Ів. Василенкова «Криза Русинов живучих под Карпатами (Отвѣт Е. Карпинцю)» (Василенков, 1923). З неї випливало, що основною причиною арешту О. Духновича була його стійка національна і громадянська позиція, яка викликала невдоволення провладних угорських кіл. Адже О. Духнович активно обстоював національну ідентичність підкарпатських русинів, гостро виступав проти мадяризації рідного краю, був прихильником об'єднання русинів Галичини й історичного Закарпаття (з Пряшівщиною включно) в Австрійській імперії і противником повстання Лайоша Кошута. Зокрема, М. Ів. Василенков зазначав, що революція 1848 р. під проводом Л. Кошута відбулася в інтересах виключно угорців, а не всіх народів, які населяли Угорщину. Повстання підтримали тільки ті русини, які душею вже стали угорцями, і частина

народу, обдуреного панами. Найбільші мужі-русини, провідники руського народу О. Духнович і А. Добрянський також виступали проти повстання Кошута. Бо не вірили угорцям, адже проголошені ними рівноправність, братерство і свобода щодо русинів були тільки на папері, тоді як русини Галичини отримали таки справжню свободу-самоврядування (Василенков, 1923, ч. 228). Тому О. Духнович, стверджував М. Ів. Василенков, радів, що Кошутове намагання не вдалося, і свою радість висловив у таких рядках вірша «Русин»: «Мадярам вы были / Всегда ненавистны, / В отечествѣ властном / Чужим не извѣстны...» (Василенков, 1923, ч. 229).

Як свідчить листування, підсумовував М. Ів. Василенков, О. Духнович після революції постійно жалівся, що мадяризація захопила багато руських голів, а хто не захотів залишити свою народність і стати мадяром, «тот премного терпѣль» (Василенков, 1923, ч. 228). Коли ж галицькі й угорські русини виявили бажання об'єднатися, тоді в Угорщині розпочалося політичне гоніння, а самого О. Духновича 27 квітня 1849 р. арештували за «quod ruthenicos scripserim libellos» («[за] те, що писав рутенські книжечки»), і політичну позицію на підтримку австрійського цесаря. Отож О. Духнович виступив із протестом проти угорського гніту словами «Я Русин был, есьм и буду» і закликав народ залишити глибокий сон (Василенков, 1923, ч. 229).

Цей голосний протест О. Духновича невідомий автор передової статті «Русина» від 21 квітня 1923 р., яким, ймовірно, був М. Качанюк, порівнював із Господньою сурмою (Русинь. Ч. 55). Д. Нярадій у пастирському листі зазначав, що протест О. Духновича проти мадяризації спричинився до того, що він став великою людиною і улюбленим всіма закарпатськими русинами (Нярадій, 1923).

Розповідаючи про арешт О. Духновича та взяття його під поліцейський нагляд, тогочасні автори, на нашу думку, спричинилися до витворення образу будителя підкарпатських русинів як стійкого патріота і мученика за свій народ. І це викликало у людей щире захоплення. Так, В. Желтвай (під псевдонімом Вышнянскій) у передовій статті від

26 лютого 1923 р. перераховував когорту славних русинів (короля Данила, князя Ф. Корятовича, М. Балудянського – першого ректора Петербурзького університету, І. Орлая – директора ліцею в Одесі, Ю. Гуцу-Венеліна – будителя болгар, Я. Земанчика і П. Лодія – професорів Львівського університету) і завершував цей перелік такими словами: «...а ци не импонуе нам всѣм героизм Духновича, коли р. 1849 босый мусѣв ити из Пряшева до Кошиць за причину “quod Ruthenicis scripserim libellos”, ци не грае наше серце з радостію, что высшеименованѣ были всѣ-всѣ подкарпатскѣ Русины?» (Русинь. Ч. 12).

Відзначимо, що в рецензії М. Качанюка на видання «Поздравленіє Русинов памяти Духновича 1803–1923» серед перерахованих творів О. Духновича згадано і його «Уривок из власноѣ біографіи», у якому подана вичерна відповідь на запитання, якою саме була причина арешту: «Явно исповѣмь, что я 1847 года власнымъ розходомъ издалъ книжицу азъбучную; русски дѣти изъ ней по русски читати ся научили, а что книжица она по русски писана была, то и Мадяри узнали и про ню я свое вытерпѣвъ; бо едино про то, что я русски книжочки писалъ, отъ мятежниковъ поруганъ; – и до смерти не забуду 27 апріля 1849 года, якъ разбойникъ между орудіями ведень до Кошиць, где для мене шибеница строилася» (Поздравленіє Русинов памяти Духновича 1803–1923. Ужгород, 1923. С. 15). На жаль, цей уривок спогату О. Духновича, який упорядники книги передрукували із «Вѣстника для Русиновъ Австрійскои державы» (1851. Ч. 5), залишився поза увагою широкої читацької аудиторії, а отже – й поза газетним дискурсом.

У багатьох публікаціях автори «Русина» намагалися відповісти на питання, які джерела живили О. Духновича і чому він став національним символом для підкарпатських русинів. З цього приводу чеський вчений Ф. Тіхий у статті «Перша руська публична бібліотека имени Духновича» зазначав: «А. Духнович був чоловік в кождому напрямі великий – и до сей величини вела его надзвычайна любов до народу, котра была рухомою силою цѣлого его житя» (Недѣля Русина.

Ч. 11/12). На думку Ф. Тіхого, вся велика культурна робота О. Духновича мала єдине стремління: служити народові, його широким масам. Для народу він написав «Азбуку», «Народну педагогію», «Добродитель перевысшает богатство», а коли пожертвував свою бібліотеку монастиреві, то чітко висловив у заповіті думку, щоб вона служила не лише монахам, а й народові (Тіхий, 1923).

В. Гаджега вважав невичерпним джерелом творчості О. Духновича підкарпатський руський народ, його живу мову, природу та віру (Гаджега, ч. 61). Однак особливий акцент він робив на глибокій релігійності О. Духновича, якому віра в Бога додавала сили працювати для свого улюбленого народу до останньої хвилини життя (Гаджега, ч. 61).

На думку Д. Поповича, О. Духнович як людина є великим для підкарпатських русинів тому, що досягнув досконалості, він жив своїм народом, переймався його радостями й болями. І не було сліз, які б він не побачив і не прагнув стерти їх із сумних облич бідних людей, а на альтруїстичну працю будителя найкраще вказує те, що в його хаті був справжній інтернат, у якому кожна бідна людина отримувала підтримку. Можна сказати, завершував міркування Д. Попович, що О. Духнович зовсім забув про себе самого, щоб мати змогу допомагати іншим (Попович, 1923, ч. 56). Однак найбільшим він був передовсім як проповідник, апостол руської народності і самопізнання, вважав Д. Попович. Гімн його авторства «Подкарпатські русини, оставте глубокий сон!» залунав на всі Карпати, пробуджуючи у русинів національну свідомість. О. Духнович не тільки писав і говорив, а й все своє життя пожертвував для втілення ідеї воскресіння рідного народу: видавав власним коштом книжки, спонукав народ до самопізнання, тобто проповідував свої ідеї пером, словом і справами (Попович, 1923, ч. 58).

Образ О. Духновича доповнювали публікації про його педагогічну діяльність. Про це вели мову В. Гаджега та чеський учений Ф. Тіхий. Зокрема, В. Гаджега назвав О. Духновича не лише великим будителем нашого руського народу, поетом, письменником, першим журналістом, безкорисли-

вим учителем, а й правдивим педагогом і філософом (Гаджега, ч. 61). А ми додали б – правдивим педагогом усього підкарпатського народу, який виховував людей не тільки своїми працями, а й власним прикладом. Цю рису характеру О. Духновича чеський учений Ф. Тіхий означив «великим соціальним чуттям». З точки зору соціальної опіки, вважав Ф. Тіхий, небувалою і величезною справою було Духновичеве «Общество св. Іоанна Крестителя» в Пряшеві, а його приватний будинок став місцем, де здійснювалася думка соціальна, навіть – *horribile dictu* – комуністична. «Батько» замешкував лише один покій, а весь будинок служив молоді, яка навчалася. Свої міркування Ф. Тіхий підсумовував: «Само собою, Духновичов соціал[и]зм и Духновичов комунизм е подкрашений національным и головно религиозным чувством; разумѣ ся, николи не е тым меншій» (Тіхий, 1923).

Ф. Тіхий звернув увагу і на О. Духновича як мецената та засновника першої руської публічної бібліотеки, пожертвувавши у 1859 р. свою бібліотеку Краснобродському монастирю (Недѣля Русина, Ч. 11/12). З цього приводу і М. Качанюк у рецензії на книжку «Поздравление Русинов памяти Духновича 1803–1923» відзначав «велику жертволюбивост поета» (Русинь. Ч. 90).

Однак з усіх виявлених публікацій на сторінках «Русина» та його ілюстрованого додатка «Недѣля Русина», на нашу думку, надзвичайно чітко окреслив величезне значення О. Духновича для підкарпатських русинів саме А. Волошин. Дотримуючись думки, що ми не можемо поставити нашого О. Духновича в один ряд із такими великанами поезії, як О. Пушкін, Т. Шевченко чи Ш. Петефі, що він не написав так багато, як І. Крилов, І. Франко чи угорський письменник А. Томпа, і не був таким досконалим стилістом, як М. Гоголь чи угорець Я. Арань, А. Волошин стверджував, що все ж таки він для підкарпатських русинів має таке ж велике значення, як ці велети для свого народу. Бо О. Духнович засяяв їм зіркою своєї поезії тоді, коли розпочався час швидкого занепаду народного життя, тож «Духновичова поезія подавала

нам ін'єкції в часах Летаргії, его сильний голос будив нас в ночах найглибшого нашого народного сна, и причинив то, что зоря народного воскресенія встрѣтила туй нас еще пред повным вынародовленьем». Вустами О. Духновича, вважав А. Волошин, говорить до нас поправді геній нашого народу, а його духовні очі дивилися в далеку будучність, він був пророком народної правди і наших народних ідей (Волошин, 1923). У цій статті, на думку М. Качанюка, А. Волошин поетичним стилем показав вплив О. Духновича «на національну свѣдомост народа» (Русинь. Ч. 90).

Автори «Русина» підкресливали й те, що О. Духнович до останніх днів свого життя вірив у майбутнє свого народу. З цього приводу Д. Нярадій писав, що він не втрачав надії на ліпшу будучність «свого солодкого народа» навіть серед найважчих обставин і вірив у перемогу правди (Нярадій, 1923).

На сторінках щоденної газети «Русинь» та ілюстрованого додатка «Недѣля Русина» особливо вражають поетичні означення О. Духновича, які викликають велику симпатію до цієї непересічної людини, як-от: вождь народа знаменитий, землі нашої муж великий (Русинь. Ч. 61) (О. Павлович), наш великий муж (Русинь. Ч. 40), руський поет, руський великий діяч, громадянин і свідомий руський патріот (Русинь. Ч. 56) (В. Желтвай), великий будитель нашого руського народа, поет, письменник, перший журналіст, безкорисливий учитель, правдивий педагог і філософ (Гаджега, 1923), народний поет підкарпатських русинів; поет, заступник і будитель руського народа (Русинь. Ч. 61) (А. Гартл), наш пробудитель (Русинь. Ч. 245), проповідник, апостол руської народності і самопізнання (Попович, 1923, ч. 58), наш Духнович (Волошин, 1923; Попович, 1923, ч. 56), найбільший син нашого народа (Русинь. Указкове число. 1(14) янв.), найбільший муж-русин (Василенков, 1923, ч. 228), батько, батько Духнович (Тіхий, 1923), наш батько (Русинь. Ч. 55), солоденький батько (Нярадій, 1923), люблячий батько (Русинь. Ч. 78), сокол наш сивенький (Русинь. Ч. 59) (О. Павлович), старий «Сокол» (Василенков, 1923, ч. 231), глибокий мис-

литель і рідний син своєї землі (Качанюк, 1923), великан, геній, соловей нашої Руси (Русинь. Ч. 28) та ін.

Аналіз публікацій дозволяє зробити проміжний висновок, що автори щоденної газети «Русинь» та ілюстрованого додатка «Недѣля Русина» надзвичайно яскраво відобразили образ О. Духновича як людини і будителя й з особливою силою підкреслювали його жертвовність і вірність своєму народові. О. Духнович, на думку В. Гаджеги, «до смерти позо-став Подкарпатским русином и сыном сего Подкарпатского народа в язицѣ, культурѣ и всей своей дѣяльности» (Гаджега, 1923, ч. 61), тому і справдилися передбачення О. Павловича, що «од Попрада аж до Тисы, / Под Бескидом горы, лѣсы / Духновича поминають... / ...Вожд народа знаменитый, / Не оден вѣк будет жити, / Земли нашей муж великий / Поживет в сердцах ей в вѣки» (Гаджега, 1923, ч. 61).

У 1923 р. на сторінках «Русина» було також опубліковано декілька статей, присвячених аналізу поетичної творчості О. Духновича. У той період видання рясніло й поетичними означеннями О. Духновича як поета. Його називали «нашим соловеєм» (Русинь. Ч. 11), «соловеєм нашої Руси» (Русинь. Ч. 28), «соловеєм Подкарпатской Руси» (Недѣля Русина. Ч. 11/12) (В. Желтвай), найбільшим поетом Підкарпатської Русі (Волошин, 1923), нашим найбільшим поетом (Русинь. Ч. 28, 40), нашим найбільшим підкарпатським поетом (Русинь. Ч. 245), найбільшим підкарпатсько-руським поетом (Русинь. Ч. 51) та ін.

Однак, ведучи мову про О. Духновича як поета, насамперед варто підкреслити те, що він увів у літературу Підкарпатської Русі, за словами М. Возняка, живу народну мову: «Свою живу родну мову увѣв у наше письменство Иван Котляревский у Надднѣпрянської Украинѣ, Маркіян Шашкевич у Галицькой землі, а Олександр Духнович на Подкарпатської Русі» (Возняк М. Письменство. Русинь. Ч. 180). Д. Нярадій вважав, що «о. Александеръ Духновичъ вложилъ въ письменство Подк. Руси народну идею, народну душу. Онъ положилъ ширши основы руському письменству своєю педагогичною, поетичною и драматичною працею.

Въ драмѣ “Добродѣтель перевысшае богатство” вказуе богатство народного языка, якій онъ учився на селѣ, якимъ опановавъ и якимъ умѣвъ выказати всѣ свои думки и понятя» (Нярадій, 1923).

Великою заслугою О. Духновича, як впливало з публікацій, було й те, що він видав народною мовою перший альманах «Поздравление Русиновъ на годъ 1851 отъ Литературнаго заведенія Пряшевскаго» у Відні. «Альманах Духновича, – зазначала редакція, – має епохальное значеня в исторіі нашого письменства. Се е перша поетична збѣрка Подкарпатскоѣ Руси, а не лиш се, “Поздравление Русиновъ” е одночасно манифестом першоѣ постоянноѣ школы руськоѣ, котра навколо Духновича сконцентровала ся» (Недѣля Русина. Ч. 9/10).

Найповніше поетичну спадщину О. Духновича проаналізували в 1923 р. М. Качанюк і Д. Попович у статтях відповідно «Духнович, як релігійный поет» та «А. Духнович, як поет природы».

Ведучи мову про релігійну поезію, яка в українській літературі XVI–XVIII ст. займає визначне місце, М. Качанюк зазначав, що вона не відбігла від життя і не витворила містицизму, як у Німеччині, а завжди стояла на найвному народному реалізмі. «Тому и А. Духнович, як родной сын своей земли, не е в релігійной поезіі мистиком, але як поет XIX в. ставит релігійнѣ проблемы з чисто философичного становища» (Качанюк, 1923, ч. 66).

О. Духнович як бистрий обсерватор зовнішнього світу, на думку М. Качанюка, звертає свій погляд угору: «Там неизмѣрна глубина / Все празность, пуста пучина, / И бездна безконечна!» («Вѣчность»), і той незнаний, безкінечний простір для нього є реальним змістом вічності, а вічність – атрибутом безкінечного простору. А простір, за О. Духновичем, – це «Безестественно естество, / Что было, есть, будет без творца, / Начала не знае, ни конца». Як глибокий мислитель, О. Духнович добре розумів, що з поняттям простору тісно пов’язано поняття часу. Адже перед обличчям вічності час не має теперішності, минувшості і будучності,

він – «все настоящее, им прошедше и будущее неискусно», а отже, час і простір – це ті первісні елементи, які «смерти не знають, непрерывну жизнь ощущают», і в свою безкінечність мусять загорнути всесвіт. Це в О. Духновича і є головним зміслом життя і всесвіту – як основа етики і пізнання, тож таємниця вічності для нього зрозуміла, і можна припустити, вважав М. Качанюк, що для нього поняття вічності є також поняттям Бога. Однак протилежно до вічності О. Духнович бачив у Бозі певний елемент творчий, мудрість і любов (Качанюк, 1923, ч. 66). Проте перед всемогутньою силою Бога поет відчуває себе смертним червом, тож схиляє голову і закликає: «Познай силу всевишняго, / Узнай свою нищету!», тому людина мусить визнати свою злиденність, бо є в руках Бога, є Його творінням, і її життя повністю залежне від Нього. Смерть, на думку Духновича, не є перериванням життя, а є його продовженням. Загробне життя – то «сладкій сон живоносный» («Вѣчность»), тому погляд поета на життя – оптимістичний. Він сприймає його з усіма болями і радощами, вміє радіти і плакати, гніватися і любити, жартувати і сумувати, але ніколи не переступає межі вищої Божої етики (Качанюк, 1923, ч. 68).

Етичний світогляд О. Духновича, на думку М. Качанюка, ніде не виявляє середньовічного аскетизму, як і його поезія ніде не переходить у порожній панегіризм. Його релігійні почуття є щирими душевними переживаннями з модерно-філософською рефлексією, а найглибші рефлексії містяться у вірші «Вѣчность», яскраво засвідчуючи про вплив на поета нової філософії початку ХІХ ст. Однак релігійно-рефлексійна риса творчості О. Духновича, підсумовував М. Качанюк, відрізняє його від інших слов'янських будителів, як також надає їй певного роду характеру літературного класицизму і частково відриває від широких мас селянства (Качанюк, 1923, ч. 68).

Особливе зацікавлення в аналізі поетичної спадщини О. Духновича викликає те, що вперше один із її дослідників, М. Качанюк, звернув увагу читачів на елементи еротичного ліризму. Автор статті підкреслював, зокрема, що О. Духно-

вич правдивої еротики не соромився, бо не був аскетом, а навпаки – повний життя і боротьби (Качанюк, 1923, ч. 68). А про нові вірші О. Духновича, вміщені в книжці «Поздравленіє Русинов памяти Духновича 1803–1923», дослідник писав, що вони виражають нову сторінку творчості О. Духновича: «Дай мнѣ сердце, чтоб умѣло / Для тебя свободным быть, / Дай такоѣ, чтоб хотѣло / Не одну тебя любить» («Пѣснь»). З цього бачимо, підсумовував М. Качанюк, що там, де поет наближається до народної пісні, його поезія стає лункою, легкою і живою, неначе б деяких модерних поетів (Русинь. Ч. 90).

На відміну від М. Качанюка, якого цікавили філософські проблеми, порушені у релігійній поезії О. Духновича, Д. Попович більше уваги звертав на джерела його поетичної творчості, її характерні риси та уміння просто і дохідливо висловлюватися, щоб його розуміли і зовсім не освічені та щоб його бесідою насолоджувалися і високоосвічені (Попович, 1923, ч. 57). Характерними рисами релігійної поезії О. Духновича, на думку Д. Поповича, були міцна віра, палка любов, істинна надія на Бога і вічне життя (Попович, 1923, ч. 57).

Особливо детально Д. Попович проаналізував поетичну творчість О. Духновича через призму його сприйняття природи. На думку автора, О. Духнович сприймав природу як Божий дар і вбачав у ній учителя, тож не дивно, що навіть «свѣтѣное сонце» просив: «Просвѣти рускій Народъ» (Попович, 1923, ч. 55). Щоб проілюструвати, як народжувалися вірші О. Духновича про природу, Д. Попович змалював яскраві картини написання таких творів, як «Пѣснь земледѣльца весною», «Незабудка» і «Муха». Він розповідав, як поет побачив у полі землероба за важкою працею, якому дав Бог у поміч доброго товариша – жайворонка, щоб йому не було сумно орати. І побачений образ ударив по струнах душі поета, і він почав співати: «Лѣтай, лѣтай жаворонку, / Въ воздуху кружи, / Заспѣвай мнѣ и легонько / Щечечь до души» (Попович, 1923, ч. 55). Поет побачив, продовжував Д. Попович, що пташка – вільна, а він сам також

високо цінує волю, тож закликав жайворонка подякувати за це вільне життя Богу, і за дари, які зіслав нам, і за той дощ із теплої хмари, що ранком випав... Пісня жайворонка спонукала поета до роздумів і над своєю долею після смерті.

У природі поет знаходив і душевний відпочинок після важкої праці. Він не лише спостерігав, а й чуйно вслухався у природу, і навіть у непривабливій жабі бачив Боже творіння – «роботу Всемогущого», і в написаному вірші «Жаба» вдало передав в голосі жаби все багатоголосся природи: «Скреже зубами: кра, кра, кра, / Дусить ся грудьми: ква, ква, ква, / Ачей дѣдко ся бавить? / То мереке, / То береке, / Коа, третре, тритри, тавъ / Гучить ги сова: гу-гу, гу, / Скучить ги туюк: ту, ту, ту, / Бреше ги песь: гавъ, гавъ, гавъ». Чи можна краще описати одну просту жабу і її голос?» (Попович, 1923, ч. 55) – запитував Д. Попович. Тут варто додати, що всі ці звуконаслідування та алітерації відчутно перегукуються з усною народною творчістю, засвідчуючи український характер поезії О. Духновича. Свої роздуми про О. Духновича як поета природи Д. Попович завершував висновком про те, що О. Духнович був справжнім поетом, на душу якого впливали щонайменші події в природі (Попович, 1923, ч. 55).

Під час святкування 120-го ювілею з дня народження О. Духновича редакція «Русина» вперше опублікувала багато його віршів та афоризмів із рукописної збірки «Дѣло от бездѣлія» та передрукувала знакові твори. Зокрема, ювілейні номери газети «Русинь» та її ілюстрованого додатка «Недѣля Русина» відкривалися віршами О. Духновича «Русин» (Русинь. Ч. 55) та «Вручаніє» [«Я Русинь былъ, емь и буду...»] (Недѣля Русина. Ч. 9/10). Провідною думкою творів О. Духновича була любов до свого рідного народу («На Бѣскидѣ в родном краю...») (Недѣля Русина. Ч. 9/10. 17 апрѣля), безкорисливе служіння йому («Кто для себя самого живет...») (Русинь. Ч. 56), осмислення його трагічної долі («Басня стыдящихся своей народности») (Недѣля Русина. Ч. 11/12), а також роздуми про свободу і совість тощо. Зокрема, один з афоризмів О. Духновича, вміщених у

добірці п. н. «Из рукописов Александра Духновича: Написы. Афоризмы», звучить так: «Свободность души и сердца есть истинное блаженство, а гдѣ свободы нѣтъ, там не есть блаженства» (Русинь. Ч. 74).

Отже, 120-літній ювілей О. Духновича спричинився до широкого зацікавлення його поетичною творчістю, у пресі було вперше опубліковано його нові вірші з рукописної збірки «Дѣло от бездѣлія», а також декілька статей, у яких глибоко і детально проаналізовані його релігійна і світська поезія та її джерела.

Ім'я О. Духновича сприймалося як символ єдності народу, а деякі з авторів «Русина» навіть називали його голосом Божим. Зокрема, так стверджував автор передової статті від 21 квітня 1923 р.: «Чуеш той голос Духновича, руський народе? То голос Божій, якій зве Тебе поцѣловати свою родну землейку, а не дивитися за чужим» (Русинь. Ч. 55). Словацький журналіст Антон Страка (під псевдонімом Сигма) у редакційному слові від 31 січня 1923 р. назвав О. Духновича безсмертним (Русинь. Ч. 1).

Про відзначення 120-літнього ювілею О. Духновича зворушливо писав чеський учений Ф. Тіхий. На його думку, свято О. Духновича в Ужгороді стало для всіх великою несподіванкою. Бо, будучи неофіційним, стало спонтанною, щирою, сердечною маніфестацією усього народу, на яку прийшли його заступники від Попрада до Тиси, а такої численної руської публіки міський театр досі не бачив (Тіхий, 1923).

Урочистості з нагоди цього ювілею О. Духновича, як засвідчують публікації у часописі «Русинь», пройшли про всій Підкарпатській Русі, зокрема в Мукачеві, Рахові, Великому Бичкові та багатьох селах. Однак на ювілейний рік припала й одна неприємна подія, яка, на нашу думку, помітно вплинула на дискредитацію світлого імені О. Духновича. Русофіли Підкарпатської Русі заснували товариство його імені як «Русское культурно-просветительное общество имени А. В. Духновича» (коротша назва – «Общество имени Александра Духновича»). Закарпатські русофіли, взявши ім'я О. Духновича на свої знамена і прикриваючись ним, уже в 1923 р.

розпочали свою руйнівну політику і тривалий період паплюжили ідеї будителя закарпатських русинів та його світлий образ. Про перебіг цих подій редакція газети «Русинь» детально інформувала читачів. Вона повідомляла, що 22 березня 1923 р., після Мукачівського конгресу опозиційних партій, відбулися «основують збори культурного товариства имени Духновича, котре товариство є заложено опозиціонерами розвитку народной культуры» (Русинь. Ч. 39).

Особливо яскраво описав цю подію А. Волошин у передовій статті. Вже на першому засіданні прихильники Йосипа Камінського і Андрія Гагатка розгорнули широку дискусію, «яким язиком мають писати». Так, як писав Духнович, – пропонували одні. Інші ж заперечували, запевняючи, що так не можна робити, й радили писати так, як говорив Духнович. Тоді достатньо підтримати товариство «Просвіта», а не засновувати нове, сказали перші, але «праві» захотіли заснувати інше товариство, спрямоване проти «Просвіти», бо вважали, що «народный напрям веде ко украинизації, а не ко “объединеню”», тож вирішили, що нове літературне товариство повинно «писати п о в е л и к о р у с к и». Всі наче б погодилися з таким рішенням, але тут один практичний «просвѣтитель народа» сказав: «Панове, та для кого будете вы по великорусски писати? Тадь тогда вас никто не порозумѣе, бо народ наш говорить по малоруськи (украински), а не по москальски!». Задумалися засновники літературного товариства, та врешті їх виручив «філолог» Юричко, учитель, який запропонував «по Карпати Futár-у» таку резолюцію: «Приняти карпаторуській выговор, но з великорусским правописом!». «Приняли напрям, котрый остро противиться принципам модерного языкознанства...» (Русинь. Ч. 39). Ця подія стала ложкою дьогтю під час всенародного святкування 120-літнього ювілею з дня народження О. Духновича.

Висновки. Аналіз рецепції О. Духновича в щоденній газеті «Русинь» та її ілюстрованому додатку «Недѣля Русина» дозволив нам зробити такі узагальнені висновки. У наявних публікаціях означених періодичних видань яскраво

відображено постать О. Духновича як будителя, патріота і мецената, мислителя і педагога – людини, яка власним прикладом виховувала у молоді жертвовність і віру в кращу долю підкарпатських русинів (українців).

Тогочасні автори чітко окреслили й охарактеризували головні ідеї О. Духновича, а саме, національну, в основі якої лежить самоідентичність і об'єднання русинів тогочасних Угорської Русі і Галицької Русі в Австрійській імперії; віри у власні сили та самопожертви й вірності своєму народові.

Уперше українські дослідники ґрунтовно проаналізували релігійну і світську поезію О. Духновича та її джерела і звернули увагу читачів на еротичний ліризм у його віршах та тонке відображення природи. Там, де О. Духнович зближувався до народної пісні, його поезія ставала дзвінкою, легкою і живою, як у деяких модерних поетів, а в тих віршах, де зображено багатоголосся природи, відчутно споріднювала з усною народною творчістю. Релігійно-рефлексійні особливості поезії О. Духновича, яка помітно відрізнялася його від літературних здобутків інших слов'янських будителів, надавала його творчості певних прикмет літературного класицизму і дещо відсторонювала від широких мас селянства.

Упродовж 1923 р. автори «Русина» з великим пієтетом згадували О. Духновича та його твори, активно цитували їх з метою аргументації своїх тверджень та наводили у своїх публікаціях багато поетичних і пестливих означень, які яскраво виражали всенародну любов до будителя. Ювілейного 1923 року О. Духнович став символом єднання русинів історичного Закарпаття, а його ідеї виявилися не лише актуальними для них, а й сприяли їхньому національному відродженню в нових політичних умовах і спричинилися до всенародного піднесення.

Література

Белень, М. О. (2003). *Александрь Духновичь: до 200-річчя від дня народження О. Духновича*. Ужгород.

Вайда, М. (1953). *Великий пробудитель Закарпаття: в пам'ять 150-літнього ювілею народження о. А. Духновича*. Філадельфія.

Василинка, М. І., Лалак, Н. В., Петьовка, А. В. (2019). Філософія О. В. Духновича у контексті сучасних виховних тенденцій. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія, 1*, 132–135.

Василенков, М. Ів. (1923). Криза Русинов живучих под Карпатами (Отвѣт Е. Карпинцю). *Русинь, 226*, 29(16.XI) новембра; *228*, 1(18.XI) децембра; *229*, 2(19.XI) децембра; *231*, 6(23.XI) децембра, 2; *233*, 9(26.XI) децембра.

Волошин, А. (1923). Памяти Духновича. *Недѣля Русина, 9/10*, 7 апрѣля, 34–35.

Гаврош, О. (2018). *Загадковий Духнович*. Тернопіль.

Гаджега, В. (1923). Ледви затихли... *Русинь, 61*, 29(16.IV) апрѣля; *62*, 1(18.IV) мая.

Данилюк, Д. (2003). Видатний культурно-освітній і духовний діяч: до 200-річчя з дня народження О. Духновича. *Новини Закарпаття*, 25 січ.

Іванович, Г. (1923). Листы селянина до руськоѣ интеллигенціѣ. *Русинь, 218*, 18(5.XI) новембра; *220*, 21(8.XI) новембра; *227*, 29(17.XI) новембра; *234*, 11(28.XI) децембра; *236*, 12(30.XI) децембра; *237*, 14(1.XII) децембра; *242*, 21(8.XII) децембра; *243*, 22(9.XII) децембра.

[Качанюк, М.]. (1923). Духнович, як релігійный поет. *Русинь, 66*, 6(23.IV) мая; *68*, 9(26.IV) мая. Підп.: М. Сѣрый.

Малець, О. О., Малець, Н. Б., Гавришко, С. Г. . (2019). Філософсько-світоглядні орієнтири в творчості Олександра Духновича. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія, 2 (2)*, 16–19. DOI: [https://doi.org/10.31339/2413-3329-2019-2\(10\)/2-16-19](https://doi.org/10.31339/2413-3329-2019-2(10)/2-16-19).

Нярадій, Д. (1923). О. Александеръ Духновичъ (Изь пастырского листа). *Русинь, 59*, 27(14.IV) апрѣля.

Попович, Д. (1923). А. Духнович, як поет природы. *Русинь, 55*, 22(9.IV) апрѣля.

Попович, Д. (1923). Почему е великій Александер Духнович. *Русинь, 56*, 24(11.IV) апрѣля; *57*, 25(12.IV) апрѣля; *58*, 26(13.IV) апрѣля.

Ребрик, Н. Й. (2015). Василь Довгович та Олександр Духнович: «Має оплески той, хто добре зіграв...». *Вісник Закарпатського художнього інституту, 6*, 36–40.

Тимчик, М. П. (2016). Політико-історичний та ідеологічний контекст формування світогляду Олександра Духновича. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка. Серія: Педагогічні науки*, 32, 199–205.

[Тіхий, Ф.]. (1923). Александер Духнович и теперѣшность. *Русинь*, 56, 24(11.IV) апрѣля. підп.: Ф. Т.

Федака, Д. М. (2013). *Олександр Духнович. Сходинки у безсмертя*. Ужгород.

Ящук, І. (2013). Ідеї Олександра Духновича про національне відродження народу через виховання «нової людини». *Обрії*, 2, 31–33.

References

Belen, M. O. (2003). *Aleksander Dukhnovych: do 200-richchia vid dnia narodzhennia O. Dukhnovycha* [Alexander Dukhnovych: to the 200th anniversary of the birth of O. Dukhnovych]. Uzhhorod [in Ukrainian].

Danyiuk, D. (2003). Vydadniy kulturno-osvitniy i dukhovnyy diiach: do 200-richchia z dnia narodzhennia O. Dukhnovycha [Prominent cultural, educational, and religious figure: to the 200th anniversary of the birth of O. Dukhnovych]. *Novyny Zakarpattia*, 25 sich. [in Ukrainian].

Fedaka, D. M. (2013). *Oleksandr Dukhnovych. Skhodynky u bezsmertia* [Oleksandr Dukhnovich. Steps to immortality]. Uzhhorod [in Ukrainian].

Hadzheha, V. (1923). Ledvy zatykhly... [Almost fell silent...]. *Rusyn*, 61, 29(16.IV) aprilia; 62, 1(18.IV) maia [in Ukrainian].

Havrosh, O. (2018). *Zahadkovyi Dukhnovych* [Mysterious Dukhnovich]. Ternopil [in Ukrainian].

Ivanovych, H. (1923). Lysty selianyna do ruskoi intelyhentsii [Letters of a peasant to the Rutenian intelligentsia]. *Rusyn*, 218, 18(5. XI) novembra; 220, 21(8.XI) novembra; 227, 29(17.XI) novembra; 234, 11(28.XI) detsembra; 236, 12(30.XI) detsembra; 237, 14(1.XII) detsembra; 242, 21(8.XII) detsembra; 243, 22(9. XII) detsembra [in Ukrainian].

[Kachaniuk, M.]. (1923). Dukhnovych, yak relyhiinyj poet [Dukhnovich as a religious poet]. *Rusyn*, 66, 6(23.IV) maia; 68, 9(26. IV) maia. pidp.: M. Siryj [in Ukrainian].

Malets, O. O., Malets, N. B., Havryshko, S. H. (2019). *Filosofsko-svi-tohliadni oriientyry v tvorchosti Oleksandra Dukhnovycha* [Philosophical and worldview orientations in the work of Oleksandr Dukhnovych]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnogo universytetu, Seriya: Pedahohika ta psykhohohiia*, 2(2), 16–19 [in Ukrainian]. DOI: [https://doi.org/10.31339/2413-3329-2019-2\(10\)/2-16-19](https://doi.org/10.31339/2413-3329-2019-2(10)/2-16-19).

Niaradij, D. (1923). O. Aleksander Dukhnovych (Iz pastyrskoho lysta) [Fr. Alexander Dukhnovych (From Pastor's Letter)]. *Rusyn*, 59, 27(14. IV) aprilia [in Ukrainian].

Popovych, D. (1923). A. Dukhnovych, yak poet pryrody [A. Dukhnovich as a poet of nature]. *Rusyn*, 55, 22(9.IV) aprilia [in Ukrainian].

Popovych, D. (1923). Pochemu e velykii Aleksander Dukhnovych [Why Alexander Dukhnovych is great]. *Rusyn*, 56, 24(11.IV) aprilia; 57, 25(12.IV) aprilia; 58, 26(13.IV) aprilia [in Ukrainian].

Rebryk, N. Y. (2015). Vasyl Dohovych ta Oleksandr Dukhnovych: «Maie oplesky toi, khto dobre zihrav...» [Vasyl Dohovych and Oleksandr Dukhnovich: «The one who played well gets applause...»]. *Visnyk Zakarpatskoho khudozhnogo instytutu*, 6, 36–40. [in Ukrainian].

[Tikhij, F.]. (1923). Aleksander Dukhnovych y teperishnost [Alexander Dukhnovich and the present]. *Rusyn*, 56, 24 (11.IV) aprilia. pidp.: F. T. [in Ukrainian].

Tymchyk, M. P. (2016). Polityko-istorychni ta ideolohichni kontekst formuvannia svitohliadu Oleksandra Dukhnovycha [Political, historical, and ideological context of alexander dukhnovych's worldview formation]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnogo universytetu im. O. Dovzhenka, Serii: Pedahohichni nauky*, 32, 199–205 [in Ukrainian].

Vaida, M. (1953). *Velykyi probudytel Zakarpattia: v pamiat 150-litnogo yuvileiu narodzhennia o. A. Dukhnovycha* [The great awakener of Transcarpathia: in memory of the 150th anniversary of the birth of Fr. A. Dukhnovych]. Filadelfia [in Ukrainian].

Vasylenkov, M. Iv. (1923). Kryza Rusynov zhyvuchykh pod Karpatamy (Otvit E. Karpynysiu) [The crisis of Rusyns living near the Carpathians (Response by E. Karpintsiu)]. *Rusyn*, 226, 29 (16.XI) novembra; 228, 1 (18.XI) detsembra; 229, 2 (19.XI) detsembra; 231, 6 (23.XI) detsembra; 233, 9 (26.XI) detsembra [in Ukrainian].

Vasylynka, M. I., Lalak, N. V., Petovka, A. V. (2019). Filosofiia O. V. Dukhnovycha u konteksti suchasnykh vykhovnykh tendentsii [The philosophy of O. V. Dukhnovych in the context of modern educational trends]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnogo universytetu, Serii: Pedahohika ta psykholohiia*, 1, 132–135 [in Ukrainian].

Voloshyn, A. (1923). Pamiaty Dukhnovycha [In memory of Dukhnovych]. *Nedilia Rusyna*, 9/10, 7 aprilia, 34–35 [in Ukrainian].

Yashchuk, I. (2013). Idei Oleksandra Dukhnovycha pro natsionalne viprovdzhennia narodu cherez vykhovannia «novoi liudyny» [Alexander

Duchnovyc ideas of national renaissance people through education «new man»). *Obrii*, 2, 31–33 [in Ukrainian].

Vasyl Gabor

PhD in Philology, Senior Research Fellow,
Senior Researcher of the Research Institute for Press Studies
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
(Lviv, Ukraine)

THE EDITORIAL STRATEGY OF THE NEWSPAPER «RUSYN» (1923) IN COMMEMORATING THE 120th ANNIVERSARY OF OLEKSANDER DUKHNOVYCH

The article is dedicated to the editorial strategy of the newspaper «Rusyn» and its illustrated supplement «Nedilia Rusyna» in covering the 120th anniversary of the birth of the awakener of Transcarpathian Ukrainians, Oleksander Dukhnovych (1803–1865). In the context of the democratic system of the Czechoslovak Republic, to which Transcarpathia belonged in the 1920s and 1930s as an autonomous region under the name Subcarpathian Ruthenia, the editorial board gained the opportunity to objectively analyze for the first time Dukhnovych's socio-political, pedagogical, and literary activities, the formation of his worldview, and his significance in the national revival of historical Transcarpathia (including the Pryashivshchyna).

The purpose of the study is to identify the priorities of the «Rusyn» editorial board in highlighting the figure of Dukhnovych as an outstanding religious, socio-political, and literary figure, as well as the relevance of his national ideas. For this purpose, articles published in the newspaper and its illustrated supplement, dedicated to Dukhnovych's biography and his religious and secular poetry, were analyzed. Particular attention was paid to publications discussing the religious-reflective aspects of his works in the context of the literary achievements of other Slavic awakers.

The editorial board of «Rusyn» sought to explore all facets of Dukhnovych's personality, emphasizing his national and social

views, analyzing the novelty of his poetry, and thus bringing him closer to their readership. The editorial strategy of «Rusyn» and its supplement «Nedilia Rusyna» in the context of celebrating the 120th anniversary of Dukhnovych's birth contributed to this event becoming a symbol of the unification of Transcarpathian Rusyns, their socio-political revival, and the enduring relevance of the awakener's ideas in their national revival.

It was determined that the authors of «Rusyn» concluded that the religious-reflective features of Dukhnovych's poetry significantly distinguished his works from those of other Slavic awakeners. His poetry was noted for elements of literary classicism and traces of «erotic lyricism».

Keywords: Oleksander Dukhnovych, the 120th anniversary, «Rusyn», «Nedilia Rusyna», editorial strategy.